

Vlaanderen
is landbouw & visserij

VISIES OP UITDAGINGEN VOOR DE LAND- EN TUINBOUW

Achtergrondrapport bij het Landbouwrapport 2018

DEPARTEMENT
LANDBOUW & VISSERIJ

2018

WWW.VLAANDEREN.BE/LANDBOUW

////////////////////////////////////

VISIES OP
UITDAGINGEN VOOR
DE LAND- EN
TUINBOUW

**Achtergrondrapport bij het
Landbouwrapport 2018**

////////////////////////////////////

Colofon

Samenstelling

Departement Landbouw en Visserij

Redacteurs

Tom Van Bogaert, Kris Roels

Verantwoordelijk uitgever

Patricia De Clercq, secretaris-generaal Departement Landbouw en Visserij

Depotnummer

D/2018/3241/334

Lay-out

Vlaamse overheid

Voor meer informatie over het rapport kunt u contact opnemen met de auteur(s) van het rapport. Ons e-mailadres is als volgt samengesteld: VOORNAAM.NAAM@LV.VLAANDEREN.BE. Ons generiek adres is KENNIS@LV.VLAANDEREN.BE.

U vindt onze rapporten terug op: WWW.VLAANDEREN.BE/LANDBOUW/STUDIES

Vermenigvuldiging en/of overname van gegevens zijn toegestaan mits de bron expliciet vermeld wordt:

Van Bogaert T. & Roels K. (reds.) (2018) *Visies op uitdagingen voor de land- en tuinbouw. Achtergrondrapport bij het Landbouwrapport 2018*, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.

Graag vernemen we het als u naar dit rapport verwijst in een publicatie. Als u een exemplaar ervan opstuurt, nemen we het op in onze bibliotheek.

Wij doen ons best om alle informatie, webpagina's en downloadbare documenten voor iedereen maximaal toegankelijk te maken. Als u echter toch problemen ondervindt om bepaalde gegevens te raadplegen, willen wij u hier graag bij helpen. U kunt steeds contact met ons opnemen.

Deze publicatie werd door het Departement Landbouw en Visserij met de meeste zorg en nauwkeurigheid opgesteld. Er wordt evenwel geen enkele garantie gegeven omtrent de juistheid of de volledigheid van de informatie in deze publicatie. De gebruiker van deze publicatie ziet af van elke klacht tegen het Departement Landbouw en Visserij of zijn ambtenaren, van welke aard ook, met betrekking tot het gebruik van de via deze publicatie beschikbaar gestelde informatie. In geen geval zal het Departement Landbouw en Visserij of zijn ambtenaren aansprakelijk gesteld kunnen worden voor eventuele nadelige gevolgen die voortvloeien uit het gebruik van de via deze publicatie beschikbaar gestelde informatie.

////////////////////////////////////

Paradigmaverschuiving	32
10 Historisch perspectief	33
De prijs beslist	33
Van sponzig Expo-brood naar bio- en volkorenbrood	33
Aandeel van voedsel in gezinsbudget kelderde	34
Rol van consument en overheid	35
11 Landbouwer van de toekomst volgens de Vlaming	36
Kleinschalig of grootschalig?	36
Korte keten en export	36
Onzeker inkomen	37
Proactievere communicatie	37
12 Focus op innovatie	38
Nieuwe businessmodellen en een ander ecosysteem	38
Biomassa als bron	39
Toekomst voor jonge landbouwers	39

VOORWOORD

Het Landbouwrapport 2018 heeft als centrale thema de uitdagingen voor de Vlaamse land- en tuinbouw. Het rapport beschrijft er negen: het inkomen van de boer, de generatiewissel, de ruimteproblematiek, de circulaire landbouw, klimaatverandering, gezonde en duurzame voedingspatronen, de eiwittransitie, herverbinden met de consument en de datarevolutie. Aangezien de uitdagingen complex en met elkaar verweven zijn, kan een coherent en ambitieus voedselbeleid bijdragen tot een duurzaam en gezond voedselsysteem en de landbouwer opnieuw in het hart van de samenleving brengen.

We legden ons oor ook te luister bij onafhankelijke experts uit beleid, onderzoek en middenveld. Ze geven hun visie op de negen geïdentificeerde uitdagingen voor de Vlaamse landbouw en lichten toe hoe de sector daarmee zou moeten omgaan. Is de Vlaamse landbouw klaar om een antwoord op de uitdaging te geven? Welke kansen en bedreigingen gaan met de uitdaging gepaard? Welke mogelijke oplossingsrichtingen zijn er? Wat is de rol van de overheid, de keten en het onderzoek? We voegden er ook een historisch perspectief, het perspectief van de Vlaming en het innovatieperspectief aan toe.

De opinies staan als rode draad tussen de hoofdstukken van het Landbouwrapport. De meer uitgewerkte versies zijn gebundeld in dit achtergrondrapport. De opinies voeden het debat over de toekomst van de land- en tuinbouw in Vlaanderen, maar geven niet noodzakelijk het standpunt van het Departement Landbouw en Visserij weer. De auteurs schreven hun bijdrage in eigen naam.

Het Landbouwrapport is beschikbaar op de [website van het Departement Landbouw en Visserij](#).

1 INKOMEN LANDBOUWER

Jeroen Buysse is landbouweconoom en sinds 2001 professor aan de faculteit Bio-ingenieurswetenschappen van de UGent.

De cijfers rond de problematiek van het landbouwincome bevestigen in principe wat een aantal basiseconomische theorieën en vuistregels voorspellen. Een eerste verklaring is dat in een perfect competitieve markt de economische winst op lange termijn nul is. Een tweede is dat verschillen in rendabiliteit tussen landbouwbedrijven sterker doorwegen op het familiaal inkomen als er meer extern vermogen gebruikt wordt. De eerste verklaring is al langer meer van toepassing op de landbouwsector dan op andere economische sectoren. De tweede verklaring neemt aan belang toe door schaalvergroting.

DE PERFECTE MARKT

Er zijn vijf voorwaarden van een perfect competitieve markt volgens de neoklassieke economische theorie:

- Alle bedrijven verkopen identieke producten.
- Alle bedrijven zijn prijsnemers en hebben dus individueel geen impact op de marktprijs.
- Alle bedrijven hebben een relatief klein aandeel in de markt.
- De kopers hebben volledige informatie over het product en de gevraagde prijs.
- Het is eenvoudig om als bedrijf toe te treden tot de industrie met het vrij opstarten of stoppen van een bedrijf.

Alle economen zijn het er over eens dat de perfecte markt niet bestaat. Het aanbod van landbouwgrondstoffen komt wellicht het dichtst in de buurt. Volgens de neoklassieke economische theorie ontvangen producenten op lange termijn geen vergoeding boven hun opportuniteitskosten van het kapitaal en arbeid. Het lage landbouwincome is dus een automatisch theoretisch gevolg van het feit dat het de sector is die het dichtst de perfecte markt benadert.

RENDABILITEITSCHEFBOOM EN FINANCIERINGSCHEFBOOM

Tot nu toe spreken we echter over het gemiddelde landbouwincome en de lange termijn. Er is heel veel variatie rond dat gemiddelde en die variatie tussen landbouwbedrijven is te verklaren door allerlei omstandigheden. Er zijn twee hefboomen die het effect van die verschillen tussen landbouwbedrijven op het inkomen versterken: de rendabiliteitshefboom en de financieringshefboom.

De rendabiliteitshefboom verwijst naar de impact op de brutomarge (verschil tussen opbrengsten en directe kosten) door een verschil in opbrengsten of kosten. In sectoren met kleine brutomarges kan een klein verschil in kosten (bv. 10% meer) een grotere impact hebben op de brutomarge (bv. 50% minder). Kleine verschillen in kosten of opbrengsten tussen bedrijven kunnen dus grote verschillen geven van hun brutomarges.

////////////////////////////////////

voor het probleem van een laag landbouwinkomen. Voor startende bedrijven geldt namelijk dat die dure grond een obstakel is om tot de sector toe te treden.

TRANSITIE NAAR GEZONDER MODEL

De vraag is hoe we hier uit geraken. De boutade is bekend en meer dan ooit waar: je kan problemen nooit oplossen met dezelfde logica die ze doen ontstaan heeft. Dat betekent dat alle activiteiten van de menselijke soort opnieuw moeten afgewogen worden binnen één globale ruimtelijke samenhang. Want alles is uiteindelijk ruimte, alles wat wij of elke andere soort dier op plant doet heeft ergens een stuk ruimte nodig.

En daarmee wordt op het diepste oorzakelijke niveau ook meteen duidelijk hoe belangrijk de link is met de ontwerpwereld en de sector van de ruimtelijke ordening. Architectuur is in die omstandigheden stedenbouw geworden en stedenbouw komt in essentie neer op één vraag: hoe geven we op een zinvolle en niet destructie wijze vorm aan de ruimtelijke aanwezigheid van de menselijke soort op aarde? Dat betekent ook dat we alles moeten bijstellen: ons mensbeeld, ons economisch model, ons woonmodel, onze mobiliteit. Wat zijn onze rechten als soort en wat hebben we écht nodig om zinvol voort te bestaan?

Uit deze fundamentele bevraging volgen fundamentele transitie's die ook zullen leiden tot een totaal ander landbouwmodel dat ecologisch en economisch veel gezonder is. Een landbouw die zich inschrijft in een circulaire economie en die rendabel is binnen korte kringlopen heeft geen behoefte meer aan het wereldwijd exporteren van zoveel mogelijk kippen en varkens. Zo'n sector beseft dat het niet langer invliegen van spotgoedkope groenten en fruit uit alle hoeken van de wereld zal leiden tot een gigantische reductie van onze CO₂-emissies en een corrigerend effect zal hebben op de voedselprijzen. Ons eten moet gewoon terug een heel pak duurder worden. In een gezonde markt drukt de prijs van iets uit hoeveel waarde de mens eraan hecht.

Elke Vanempen is onderzoekster bij het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO). Ze coördineert de Pilotprojecten Productief Landschap.

Land- en tuinbouwers geven al eeuwenlang vorm aan het Vlaamse landschap. Zowat de helft van Vlaanderen is bestemd voor landbouwgerelateerd gebruik of zou dat moeten zijn. Vandaag stellen we vast dat het platteland en de open ruimte steeds meer onder druk staan. Op vele flanken en fronten tegelijkertijd. Klimaatverandering veroorzaakt meer overstromingen en langere periodes van droogte die de voedselproductie bedreigen. Het Vlaamse platteland ziet de bodemkwaliteit dalen. De traditionele kleinschalige familiale bedrijfsstructuren lijken te wringen met het huidige landbouwmodel en dat heeft repercussies op het landschap. En er zijn de hoge grondprijzen die een sociaal probleem creëren en die de landbouwer de toegang tot grond steeds moeilijker maken.

INNOVATIEPROJECTEN IN DE AGRARISCHE RUIMTE

In het programma Pilotprojecten Productief Landschap (PPPL), aangestuurd door het ILVO en het Team Vlaams Bouwmeester, zijn deze inzichten en uitdagingen als een uitgangspunt gebruikt om een uniek verbond te smeden tussen de ontwerp- en de landbouwwereld. We zochten, selecteerden en ondersteunden ten slotte vijf bijzondere, heel verschillende en vooral ook leerzame innovatieprojecten in de agrarische ruimte. Ze waren zowel ruimtelijk als landbouwkundig vernieuwend en ze zouden al doende een antwoord kunnen formuleren op (een van) de genoemde uitdagingen.

////////////////////////////////////

4 CIRCULAIRE LANDBOUW

Wim Haentjens werkt sinds 2015 bij het Directoraat-Generaal Onderzoek en Innovatie van de Europese Commissie, in de afdeling 'agrifood'. Daarvoor was hij aan de slag bij het Vlaamse Departement Landbouw en Visserij en bekleedde hij verschillende functies bij bedrijven in de voedingssector.

De aanhoudende toename in wereldbevolking en consumptie zal de komende dertig jaar leiden tot een significant hogere voedselvraag. Studies wijzen op de noodzaak om de mondiale landbouwproductie tegen 2050 met 70 à 110% verder te laten toenemen ten opzichte van 2005, vooral door de hogere voedselvraag, maar ook door het toenemende gebruik van alternatieve en hernieuwbare grondstoffen voor biogebaseerde producten en bio-energie. Hoewel sterke productietoenames mogelijk zijn gebleken tijdens de voorbije vijftig jaar, is de uitdaging waarvoor we nu staan groter. De toegenomen strijd voor land, hernieuwbare biomassa, water en energie zal immers onze capaciteit om voedsel te produceren bemoeilijken, bovenop de dringende noodzaak om de impact van ons voedselsysteem op milieu en klimaat te verminderen en de onzekerheden die de klimaatverandering met zich meebrengt.

Om te slagen moeten verschillende pistes tegelijkertijd worden bewandeld. Het verhogen van de efficiëntie waarmee hernieuwbare biologische grondstoffen, energie en water ingezet worden en de transitie naar een meer circulair voedingssysteem zijn twee belangrijke pistes, naast het verduurzamen en gezonder maken van voedingsgewoontes.

Verschillende cijfers onderbouwen het belang van een zorgzamer omgang met grondstoffen, energie en water binnen ons voedingssysteem. Het Europese Milieuagentschap EEA stelde dat slechts 20 à 30% van de stikstof en fosfor die aan het EU-voedselsysteem wordt toegevoegd op het bord van de consument terecht komt. Het Fusions-project schatte dat voedselverliezen in Europa 88 miljoen ton per jaar bedragen of 20% van het productievolume. 70% van deze verliezen vindt plaats in huishoudens, food service en retail. Eurostat stelde in 2017 dat het deel biomassa dat van buiten de EU komt over de laatste vijftien jaar met 22% is toegenomen. Een studie door het Joint Research Center van de Europese Commissie becijferde dat de energie die nodig is voeding te cultiveren, verwerken, verpakken en naar de consumententafel te brengen zomaar even 26% van het totale EU-energieverbruik vertegenwoordigt (2013). De Europese Commissie gaf aan dat landbouw in de EU verantwoordelijk is voor 44% van het totale waterverbruik. De EU-landbouwvooruitzichten voor 2017-2030 voorzien dat ook in de toekomst het grootste deel van EU granen (ongeveer een derde) naar voeder zal blijven gaan, al vereist 1 calorie vlees 3 tot 12 calorieën graan.

DE VERANDERING IS INGEZET

Het voedingssysteem is volop in verandering. Ten opzichte van enkele jaren geleden is er een meer uitgesproken dynamiek binnen de keten om concreet te werken aan een meer toekomstbestendig, en dus ook meer grondstoffenefficiënt en circulair, voedselsysteem. Deze dynamiek wordt mede aangedreven door een 'connected' consument die meer dan ooit kritisch staat ten opzichte van de duurzaamheid, integriteit en gezondheid van zijn voedsel en voedselsysteem en die ook qua aankoopgedrag reageert op een innovatief aanbod dat beter aansluit bij zijn bezorgdheden en verwachtingen. De introductie van de Sustainable Development Goals in 2015 heeft deze dynamiek zeker versterkt en mee richting gegeven, en het bewustzijn rond de langetermijnuitdagingen (2030-2050)

energie- en waterafdruk van de gehele zuivelketen gevoelig te verminderen inzake transport en verwerking. Het is duidelijk dat de realisatie van dergelijke innovaties toegewijde langetermijnsamenwerkingsvormen vereist tussen de verschillende overheids- en ketenactoren. Vandaag zien ze nog te weinig het daglicht.

Het is daarom aan overheden om, complementair aan marktwerking en sociaal ondernemerschap, innovatoren te ondersteunen en als facilitator op te treden voor marktcreatie en systeeminnovaties. De overheid kan een geïntegreerde, probleemgerichte en horizontale regie voeren waarin, samen met de private sector, tegelijkertijd gewerkt wordt aan technologie, regelgeving, marktondersteunende maatregelen (normen, certificering, public procurement) en sociale innovatie. Primaire producenten, verwerkers en andere ketenactoren kunnen gestimuleerd worden om probleemgericht samen te werken rond duidelijke win-wins en verbinding te maken met andere waardeketens in de bio-economie. De consument speelt een centrale rol bij de legitimatie van keuzes. Tot slot wordt er ook een vooruitziend beleid gevoerd ten opzichte van die groepen die economisch nadeel zullen ondervinden van de veranderingen.

In de toekomst gaat het Europese beleid alvast meer en meer uit van een geïntegreerde aanpak van innovatie, ter ondersteuning van verduurzaming, groei en jobs. De acties voor een circulaire economie zijn een voorbeeld. Ook de voorgestelde vernieuwingen van het nieuwe kaderprogramma voor onderzoek en innovatie (Horizon Europe) passen in die evolutie: 'innovatiemissies', gericht op maatschappelijke uitdagingen en het concurrentievermogen van het bedrijfsleven, worden voorgesteld, net als bijkomende financiering van baanbrekende innovatie via een nieuwe Europese Innovatieraad (EIC), ter aanvulling op het Europees Instituut voor Innovatie en Technologie (EIT). Daarenboven wordt voorgesteld om het Horizon Europa-budget voor voeding en natuurlijke hulpbronnen nagenoeg te verdubbelen tot 10 miljard euro (2021-2027). Ook de voorstellen voor het nieuwe gemeenschappelijk landbouwbeleid zetten meer in op innovatie en onderzoek en kennen een groter belang toe aan facilitering via EIP AGRI.

POSITIEVE VOORUITZICHTEN

Ja, ik geloof in de dynamiek van de ondernemer en in de betrokkenheid van onze burgers. Als nationale, regionale en Europese overheden er samen beter in zullen slagen om hun ondernemers en sociale entrepreneurs te ondersteunen en onderling samen te laten werken, over silo's heen, aan een breed gedragen transitie van ons voedselsysteem, is Europa uitstekend gepositioneerd voor de toekomst. De kennis, de ondernemersdynamiek, de betrokkenheid en de visie zijn er; de regie kan wellicht beter.

5 KLIMAATVERANDERING

Jos Delbeke is Senior Advisor van het European Policy Strategy Centre van de Europese Commissie. Hij was van 2010 tot 2018 directeur-generaal voor het klimaat bij de Europese Commissie.

Bij het akkoord van Parijs uit 2015 heeft de Europese Unie zich als doel gesteld om de totale uitstoot van broeikasgassen te beperken met ten minste 40% tegen 2030 tegenover het basisjaar 1990. Dat is een voortzetting van de doelstelling voor 2020, waar het engagement van 20% reductie was vooropgesteld. Vandaag doen we zelfs beter. De EU zit 23% onder de uitstoot van 1990. Nog belangrijker evenwel is dat deze vermindering is gerealiseerd, terwijl de economie over dezelfde periode groeide met 53%. Dat toont het resultaat van jaren aangehouden inspanningen op het vlak van energiebesparing en het gebruik van energiebronnen met lage CO₂, vooral hernieuwbare energie.

Ook de land- en bosbouw valt onder het belangrijke engagement dat is genomen voor 2030. De mededeling van de Europese Commissie van november 2017 met als titel 'The Future of Food and Farming' onderstreept daarom ook hoe belangrijk het is dat het toekomstig gemeenschappelijk Europees landbouwbeleid een bijdrage levert aan deze doelstelling.

Het akkoord van Parijs heeft het niet alleen over de uitstoot van broeikasgassen, maar voor het eerst wordt ook benadrukt hoezeer de absorptie van broeikasgassen in de bodem of in de bossen een bijdrage kan leveren in de beheersing van het klimaatprobleem. Daarom ook heeft de Europese Unie in 2017 wetgeving ontwikkeld, die het begin maakt van wat land, bodem en bossen kunnen bijdragen tot de doelstelling voor 2030.

UITSTOOT EN OPSLAG VAN BROEIKASGASSEN

De broeikasgascyclus is in de landbouw een vrij complex probleem, ook en vooral omdat het niet alleen over CO₂ gaat. Stikstofoxide wordt uitgestoten door het gebruik van meststof, gebaseerd op stikstof. Koeien en schapen produceren methaangas wanneer ze hun voedsel verteren. Men kan stellen dat in de EU ongeveer meer dan 50% van de totale niet-CO₂-uitstoot van broeikasgassen van de landbouw komt. Deze valt onder de verplichting die de lidstaten hebben om hun uitstoot te verminderen met 30% in 2030 in vergelijking met 2005.

Tegelijk helpen zowel bossen als landbouwgrond om CO₂ op te slaan. Dat is een positief effect dat echter verloren gaat als bomen gerooid worden of als er grasland omgeploegd wordt om nieuwe landbouwgrond te creëren. In dat geval wordt het effect op de broeikas nog versterkt in plaats van gematigd, want de opgeslagen koolstof komt dan vrij. Essentiëler echter is dat land- en bosbouw, in tegenstelling tot alle andere economische sectoren, de mogelijkheid heeft om ofwel broeikasgassen uit te stoten, ofwel om ze te absorberen. Daarom is het van cruciaal belang om in het oog te houden hoe de balans tussen beide verloopt. Als meer CO₂ wordt opgeslagen in bomen en minder CO₂ ontsnapt in de atmosfeer, bijvoorbeeld door betere bodemprotectie, helpt dat om het klimaatprobleem te beheersen. Daarbovenop kan de land- en bosbouw ook duurzame grondstoffen produceren voor de industrie of de energiesector en zo helpen om het gebruik van fossiele brandstoffen zoals olie, gas en steenkool te verminderen.

////////////////////////////////////

productie ervan. Er is bovendien een direct verband tussen de overvloed aan deze producten en de agrobiodiversiteit, of het gebrek daaraan.

BIODIVERSITEIT

Op het eerste gezicht is het huidige voedselaanbod heel gevarieerd. De keuzemogelijkheden in de gemiddelde supermarkt zijn overweldigend. Dat staat in schril contrast met cijfers van de FAO, die aangeven dat mensen wereldwijd maar liefst twee derde van hun dagelijkse energie-inname uit slechts vier grondstoffen halen: maïs, rijst, tarwe en aardappelen. Kijken we naar het uitgebreide aanbod aan ultrabewerkt voedsel in westerse landen, goed voor 60 tot 85% van het aanbod in de supermarkten, dan is hun samenstelling in veel gevallen terug te brengen tot geraffineerde (tarwe)bloem, suiker, soja en palmolie. Kijk maar eens naar de ingrediëntenlijst van de vele soorten koekjes en gebak, of aan dat bekende merk van chocopasta.

Jarenlang lag de nadruk in het landbouwbeleid op vullen in plaats van voeden: een zo hoog mogelijke productie van grondstoffen voor voedsel met beperkte voedingswaarde. Het verlies aan biodiversiteit in de teelten gaat hand in hand met het eentoniger worden van voedingspatronen. Je zou het ook kunnen beschouwen als een vorm van voedselverspilling, en dat is per definitie niet duurzaam. Ook voor de landbouwers zelf is er een keerzijde: de klassieke focus op zo veel mogelijk opbrengsten leidt niet per se tot financieel gezonde landbouwbedrijven. Vele boeren werken vandaag in precaire omstandigheden en proberen het faillissement te vermijden.

KORTE KETEN

Moet een ommekeer in deze trend starten bij de consument of aan productiezijde? Wij zetten met de voedingsdriehoek alvast in op bewustwording van de Vlaming. Hoe minder bewerkt ons voedsel, hoe beter de oorspronkelijke ingrediënten en herkomst te herkennen zijn. Een bewustere consument heeft meer respect voor wat hij eet en voor degene die het produceert.

Anderzijds kan de landbouw zelf toenadering zoeken tot de consument. Vormen van kleinschalige productie en distributie zoals korteketenverkoop, CSA en biologische teelt vormen misschien niet dé oplossing om iedereen te voorzien van voldoende en gezond voedsel, maar hun meerwaarde bij het sensibiliseren van de consument is misschien wel hun grootste verdienste.

De nieuwe [voedingsdriehoek](#) is terug te vinden op de website van het Vlaams Instituut Gezond Leven.

7 EIWITTRANSITIE

Tessa Avermaete is postdoctoraal onderzoeker aan de divisie bio-economie van de Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen van de KU Leuven. Ze schreef met Wannes Keulemans het boek 'Wat met ons voedsel?' (Lannoo, 2017).

Eensgezindheid bereiken in de wetenschap is geen evidentie. Onderzoek geeft zelden sluitende antwoorden, laat staan dat wetenschap in staat is om ideale transitiepaden uit te stippelen. Dat geldt zeker ook voor het maatschappelijk debat rond alternatieve eiwitten. Binnen deze problematiek zijn er echter toch een aantal zekerheden. Zo is er eensgezindheid dat de overconsumptie van vlees mede aan de bron ligt van heel wat voedingsgerelateerde ziekten zoals obesitas en hart- en vaatziekten. Verder tonen zowel onderzoek als praktijk aan dat er economische, ecologische en sociaal-maatschappelijke perspectieven zijn voor investeringen in volwaardige alternatieve eiwitbronnen. Ondanks de maatschappelijke noodzaak en de opportuniteit van een eiwittransitie blijkt een constructieve dialoog niet altijd eenvoudig, ook niet in Vlaanderen.

Maar al te vaak zien we de twee uiterste reacties op de eiwittransitie in de Vlaamse media opduiken. Aan de ene kant horen we de stem van een sector en een grote groep consumenten die zich bedreigd voelen. Vleesproductie vormt een pilaar en een trots van onze Vlaamse landbouwsector; een Belgische voedingsindustrie zonder dierlijke producten lijkt anno 2018 haast ondenkbaar. Ook bij de Vlaamse bourgondiër roept het concept 'eiwittransitie' heel wat weerstand op. Aan de andere kant horen we de stem van milieuorganisaties, activisten en burgers die pleiten voor een totale en radicale omschakeling. Een groeiend aantal ondernemingen toont daarbij aan dat investeren in plantaardige alternatieven rendabel is. Tussen beide uitersten ligt allicht een realistisch pad voor een eiwittransitie in Vlaanderen. Een gezond debat vergt echter de nodige kritische reflectie. We starten deze reflectie vanuit het perspectief van de consument.

GEBREK AAN CULINAIRE ROLMODELLEN

De statistieken over de Vlaamse eetgewoonten liegen er niet om. De gemiddelde Vlaming eet nog steeds te veel vlees. Toch is het onbezonnen schrappen van dierlijke producten uit het dieet allerminst verstandig. Vlees en vis zijn een bron van eiwitten, vitamines (zoals B1, B2, B6 en B12) en mineralen (zoals zink, ijzer en fosfor). In de zoektocht naar volwaardige alternatieve eiwitbronnen passeren heel wat plantaardige producten het debat: soja, quinoa, noten, zeewier, peulvruchten, algen, insecten, kweekvlees. Ook de verwerkende industrie biedt op basis van deze producten een ruim assortiment aan, van tempé en tofu, tot vegetarische burgers, falafel, seitan en quorn. Niet elk product dat als vegetarisch wordt aangeprezen, voldoet aan de eisen van een volwaardige vleesvervanger. Sommige bevatten te veel vet of zout, of presteren ondermaats op vlak van eiwitten. Jonge gezinnen die koemelk inruilen voor plantaardige dranken met een beperkt eiwitgehalte zijn daar een voorbeeld van, net als de vele vegetariërs die hetzij geen vleesvervanger inbouwen in hun dieet hetzij kiezen voor 'ongezonde' of niet volwaardige vegetarische alternatieven. Een gezonde eiwittransitie vereist in elk geval een betere educatie en correcte communicatie naar de burger.

Tot op heden blijft de eiwittransitie veeleer een niche in het Vlaamse culinaire landschap. In de meeste winkels, zowel kleinhandel als de grotere supermarkten, blijft de afdeling met volwaardige alternatieve

daarbij de globale realiteit niet uit het oog te verliezen. Vlaanderen is geen eiland. Een duidelijke Vlaamse visie is allerm minst evident maar het zal de dialoog met de diverse stakeholders zeker faciliteren.

Ten slotte houdt 'transitie' in dat paden voor de toekomst worden uitgetekend. De stem van jongeren in dit proces mag dan ook niet ontbreken. Jonge professionals, zoals landbouwers, koks en ondernemers, en jonge burgers betrekken bij dit proces vormt ongetwijfeld een meerwaarde voor het transitieproces en versterkt de gedragenheid en geloofwaardigheid voor een duurzame transitie.

8 HERVERBINDEN MET DE CONSUMENT

Katrien Verbeke, Sylvie Fosselle en Lieta Goethijn werken voor de Stad Gent. Met de voedselstrategie 'Gent en Garde' heeft de stad sinds enkele jaren voedsel als thema op de beleidsagenda gezet. Toegang tot gezonde voeding voor alle Gentenaars en duurzame productie en consumptie van voedsel zijn daarin belangrijke doelstellingen.

VOEDSEL SOEVERTHEIT

De korte keten stelt de rechtstreekse connectie tussen consument en producent centraal. De boer bepaalt zelf de prijs en zet in op duurzame productiemethodes, het voedsel legt minder kilometers af en de consument krijgt in ruil voor een eerlijke prijs vers en gezond voedsel. Het is een reactie op het mondiaal gereguleerde voedselsysteem waar voedsel zo goedkoop mogelijk geproduceerd moet worden, waar boeren amper iets verdienen, waar het 'te veel' geproduceerde voedsel wordt weggegooid.

Heel wat korteketeninitiatieven vinden al enige tijd zelf hun weg in de stad: boerenmarkten, voedselteams, restaurants die lokaal en kwaliteitsvol voedsel hoog in het vaandel dragen, een dakboerderij, een escargotkwekerij en aquacultuurproject op effluent van een stedelijke waterzuivering en enkel CSA-boerderijen. Maar nog vele stadslandbouwers staan in het rijtje, op zoek naar geschikte ruimte in de stad en dat is niet altijd evident. Bestaande reglementaire kaders moeten hiervoor misschien worden herzien. Dit zie je nu bijvoorbeeld in Brussel gebeuren met de vele opkomende dakboerderijen.

De Stad ondersteunt korte keten door het verlenen van subsidies, door de inzet van de eigen communicatiekanalen, door het stimuleren van innovatie via de korteketenwedstrijd, door het opzetten van dialoog tussen stakeholders in de werkgroep korte keten en door hun stem te laten horen in de beleidsgroep van Gent en Garde. Volkstuinjes worden gepromoot en ondersteund.

Korte keten wil niet zeggen dat het voedsel enkel in en rond de stad geproduceerd moet worden. Als je een voldoende aanbod aan vlees, zuivel, groenten, bakgranen en fruit wilt voorzien in Gent spreek je al gauw van aanvoer uit de hele provincie Oost-Vlaanderen. Een samenwerking met andere gemeentes en de provincie is dan ook onontbeerlijk in het korteketenverhaal. Het huidige ESF-project rond stadsregionale samenwerking in korte keten dat de provincie trekt, kan hierbij een eerste stap zijn.

De middelen en bevoegdheden van een stad of gemeente met betrekking tot landbouw zijn onvermijdelijk beperkt, en de uitdagingen overstijgen het stedelijk niveau. Toch leent de lokale context zich goed tot concrete actie en experiment.

TWEE STEDELIJKE EXPERIMENTEN

Een stakeholder- en studieproces wees uit dat om het korteketensysteem op te schalen, nood is aan het betrekken van de meer gangbare afnemers zoals horeca, grootkeukens en retail, het betrekken van producenten uit een ruimere (provinciale) omgeving en het optimaliseren van het logistieke proces. Via een oproep werd het pilootproject Vanier geselecteerd dat met financiële ondersteuning van de stad de bevindingen van het proces in de praktijk kan uittesten.

//

Vanier is een coöperatief online verkoopsplatform voor korte keten, gericht op horeca, retail en grootkeukens. Met dit project wordt de brug geslagen tussen de gangbare groothandel en -keuken en de principes van de korte keten. Door de nodige volumes en een ruim assortiment aan producten samen te brengen, wil het platform korte keten ook voor deze groep afnemers interessant maken. Tegelijkertijd wordt gestreefd naar een graad van service en ontzorging die nodig is om de vergelijking met gangbare groothandels te doorstaan (snelle levering, online bestellen). De coöperatieve structuur en voldoende aandacht voor opleiding en ontmoeting moeten zorgen voor transparantie en gedeeld eigenaarschap van producenten en afnemers. Een systeem van participatieve garantie waarborgt de duurzaamheid van producent en afnemer. Voor het transport zal samengewerkt worden met milieuvriendelijke logistieke dienstverleners.

Naar aanleiding van de vele vragen naar ruimte voor landbouw werd vorig jaar een oproep gelanceerd om een voorstel tot stadsgericht landbouwproject met sociale tewerkstelling in te dienen. 10,7 ha landbouwgrond van het OCMW werd op deze manier via de stad ter beschikking gesteld aan een project met zelfplukboerderij, een samenwerking tussen twee jonge biolandbouwers, een lokale melkveehouder, sociale tewerkstelling, Natuurpunt Gent en enkele geëngageerde bewoners. De boerderij werkt volgens de principes van community supported agriculture (CSA). n nauwe samenwerking met activiteitencentrum De Moester wordt sociale tewerkstelling uitgerold en samen met Natuurpunt Gent wordt een biodiversiteits- en akkervogelplan verwezenlijkt. Daarnaast kunnen Gentse scholen via de Boerderijschool vzw boerderijtrajecten volgen, waarbij leerlingen een seizoen lang het veld opgaan.

RUNDVEEHoudERS EN SIERTELERS AAN BOORD HOUDEN

Deze twee waardevolle experimenten spreken nog onvoldoende Gentse land- en tuinbouwers aan. Rundveehouders en siertelers richten zich eerder op een globale markt en zitten in een systeem waar ambities rond educatie, lokale afzet, biodiversiteit, sociale tewerkstelling en relatie tussen consument en landbouwer minder sterk aanwezig zijn dan wat de stad voor ogen heeft. Door vaak zware leningen en contracten kunnen ze niet zomaar hun hele productie naar een korteketensysteem overschakelen. Daarenboven geeft de korte keten vandaag, met uitzondering van de abonnementsystemen en CSA, minder zekerheid op vlak van afzet in vergelijking met een systeem van contracten, ook al ligt de prijs daar soms onder de kostprijs.

Nochtans is het van allergrootst belang deze rundveehouders en siertelers, die bijna 20% van het Gentse grondgebied gebruiken, aan boord te houden. De open ruimte die zij beheren, is van cruciaal belang voor de toekomst van de stad, zowel voor voedselproductie als voor koolstofopslag, hitte-eilandbuffering, groene infrastructuur en waterregulering. En juist deze open ruimte staat onder zware druk van de verstedelijking. Misschien is er een voorname taak weggelegd voor de stad en hogere overheden om een beleid te voeren dat de huidige landbouwgrond beschikbaar én vruchtbaar houdt, zodat toekomstige voedselproductie gegarandeerd blijft. Een vruchtbare bodem krioelt van bodemleven, slaat koolstof op, kan voldoende water bufferen en geeft gezonde gewassen. En dergelijke oppervlaktes vruchtbare grond kunnen een veel sterkere en rechtstreekse bijdrage leveren aan lokale voedselvoorziening dan vandaag het geval is.

////////////////////////////////////

GRONDENBELEID

Het ter beschikking stellen van 10 ha tegenover het verlies van honderden hectaren Gentse landbouwgrond ingenomen door voornamelijk harde ontwikkelingen en een deel natuurcompensatie, is ook maar een eerste stap. De Stad zou een krachtiger ‘vruchtbaar’ grondenbeleid kunnen voeren. Het Gentse OCMW beschikt nog over heel wat landbouwgronden die in de toekomst pachtvrij worden. Landbouwers die op pensioen gaan, zouden in ruil voor een financiële vergoeding sneller hun gronden vrij kunnen geven in plaats van ze tegen hoge prijzen onder te verpachten aan andere boeren. Jonge boeren die gronden overnemen, zouden bodemvruchtbaarheid en biodiversiteit moeten respecteren.

Natuurlijk liggen landbouwgronden die op de privémarkt worden verhandeld (door zowel particulieren als landbouwers) en een niet-landbouwgebruik krijgen, grotendeels buiten bereik en controle van de stedelijke overheid. Mogelijk kan hier toch op ingegrepen worden door fiscale maatregelen. Een voorstel dat in de studie over strategische landbouw in Vlaanderen van Atelier Romain, ILVO en LDR naar voren wordt geschoven, is het fiscaal belasten van het houden van weidedieren in het kader van een hobbyactiviteit. In de gemeentes Sint-Genesius-Rode en Hoeilaart wordt dat al toegepast.

Een grondenbeleid kan echter alleen maar slagen als er wordt ingezet op bewustwording van het belang van landbouw. Landbouw zit op ruimtelijk vlak in concurrentie met heel wat andere functies. Pas wanneer alle (ecosysteem)diensten die landbouw kan leveren ten volle worden erkend, maakt het kans om evenwaardig afgewogen te worden ten opzichte van andere functies.

Een mogelijke actie is het opzetten van een landbouw- of voedselpark zoals in Oostende of in Keulen. Hierbij wordt het landbouwgebied landschappelijk kwalitatief opgewaardeerd en toegankelijk gemaakt. De stedeling is er te gast. Landbouw in al zijn vormen en facetten, staat er centraal en wordt zichtbaar gemaakt.

Maar ook landbouwers zelf moeten zich bewust zijn van het belang van huidige landbouwgronden voor de toekomstige voedselproductie voor de stad. Zij zijn medeverantwoordelijk om gronden in landbouwhanden te houden en om bodemvruchtbaarheid te waarborgen. Steden of gemeentes kunnen ondersteuning bieden bij het organiseren of verenigen van lokale landbouwers in een werkgroep die bepaalde thema's bespreekt, die inzet op duurzame landbouwtechnieken of die zich inspant voor landschapsbeheer.

Kortom, dialoog en intense samenwerking tussen beleid en landbouwers is onontbeerlijk om de ambities rond onze voedselvoorziening te kunnen waarmaken.

////////////////////////////////////

van de data in de hele keten. Individuen laten stilstaan bij de vraag: “Met wie wil ik deze data delen?” is een noodzakelijk stap. De optie creëren dat elk individu de keuze heeft en zelf kan beslissen is absoluut noodzakelijk. Op dat moment kan elk speler de voordelen van data delen met een andere speler afwegen tegenover de nadelen van niet delen. Bij deze afweging kunnen individuele belangen spelen, maar ook het belang van de hele sector. Data-integratie als sector kan aangewend worden om de inspanningen van de hele sector op het gebied van bijvoorbeeld productkwaliteit, duurzaamheid en dierenwelzijn transparant te delen met de consument en de overheid.

DUURZAAM ECOSYSTEEM

Transparantie is de basis en zal in de toekomst enkel aan belang winnen. In dit datawaardeverhaal wordt het uiterst belangrijk om alle actoren te betrekken. De ontwikkeling van een duurzaam ecosysteem van digitale innovatie dringt zich op met aandacht voor privacy, eigenaarschap én voldoende meerwaarde voor elke actor.

Het mag duidelijk zijn dat de noodzakelijke productiviteitsstijging combineren met sociale, ecologische en economische duurzaamheid niet bereikt zal worden met de huidige enkelvoudige of alleenstaande oplossingen. Geïntegreerde gegevens zullen de individuele actoren (boeren, dierenartsen, verwerkers, retail, farmaceutische bedrijven, ontwikkelaars van sensoren en algoritmen, auditororganisaties, overheid) in staat stellen om hun activiteiten te optimaliseren (dagelijks management, administratieve werklast, ziektedetectie en -preventie, planning en prognose, traceerbaarheid van diervoeders en geneesmiddelen, traceerbaarheid van producten (oorsprong, identificatie) op verschillende niveaus. Continue gegevensfeedback tussen opeenvolgende schakels zal een verbeterd “oorzaak-gevolg”-management mogelijk maken op landbouwbedrijven, maar ook bij actoren verder in de supply chain.

De game changer die het mogelijk maakt om over te stappen naar de noodzakelijke geconnecteerde oplossingen is het internet of things: door in fysieke componenten slimme algoritmen te integreren en ze te combineren met connectiviteit ontstaat een nieuw web van intelligente geconnecteerde objecten, zoals sensoren, actuatoren, camera’s, machines, robots en drones, dat de geautomatiseerde opvolging en het management van de agrovoedingsketen tot een nooit eerder gezien niveau zal brengen. Tegelijkertijd worden door de komst van deze slimme geconnecteerde objecten de rollen van en de relaties tussen de spelers in de keten in vraag gesteld en aangepast. Zo kan een bedrijf dat eerst enkel tractors bouwde, door te connecteren met andere landbouwmachines (spuitmachines, pikdorsers,) ook inzetten op de optimalisatie van het hele machinepark. En meer nog, door vervolgens ook nog te connecteren met andere databronnen, zoals weerstations, bodem- en plantsensoren, kan die tractorbouwer aan de landbouwer ook diensten voor het hele farmmanagementsysteem aanbieden om zo verder de prestaties van de hele boerderij te verhogen.

Alleen, dit slim web kan enkel ontstaan binnen een duurzaam ecosysteem van digitale innovatie. Daar waar in andere sectoren grote bedrijven relatief snel kunnen digitaliseren via Enterprise Resource Planning software is de agrovoedingssector een zeer complex systeem waarbij data-uitwisseling tussen zeer diverse actoren gebeurt: landbouwers, kmo’s, toeleveranciers van producten en technologieën, grote machinefabrikanten, experts, adviesbureaus en onderzoeksinstellingen, overheden.

Bovendien kunnen landbouwers niet zo maar aan de slag met een combinatie van technologieën van hun keuze. De beperkte interoperabiliteit en openheid tussen de verschillende technische systemen laat dit (nog) niet toe. Nochtans, het is de vlotte samenwerking tussen verschillende systemen die moet

leiden tot het delen van data, en in een volgende stap tot meer kennis en betere managementbeslissingen. Om dit mogelijk te maken is er dringend nood aan een brede adoptie van standaarden, zodat de geconnecteerde systeem binnen het ecosysteem met elkaar kunnen spreken en boeren kunnen kiezen uit verschillende merken die voor hen de beste combinatie geven.

Een dergelijk complex ecosysteem ontstaat bijgevolg dus duidelijk niet vanzelf. Het H2020-project IOF2020 vormt de kick-start van dit ecosysteem via negentien use cases met specifiek aandacht voor interoperabiliteit, de noden van de eindgebruiker, data-eigenaarschap, privacy en veiligheid en met voorstellen tot aangepaste business modellen, ook voor kleine bedrijven.

NOOD AAN DIGITALE INNOVATIEHUBS

Er is echter nog meer nodig. De adoptie van digitalisatie hinkt ook achterop omdat de noodzakelijke kennis en expertise gefragmenteerd is en de landbouwers nog onvoldoende toegang hebben. Onmiskenbaar spelen in de landbouw sectorspecifieke en regionale omstandigheden een veel grotere rol dan in andere industriële sectoren. Bovendien is er ook nood aan een betere afstemming tussen publieke en private financiering. Om deze laatste uitdagingen aan te pakken moet bovenop het netwerk van IOF2020 over heel Europa een netwerk van lokale hubs van digitale innovatie en competentiecentra ontwikkeld worden.

Deze digitale innovatiehubs vormen het onmisbare sluitstuk van het ecosysteem. De hub is een soort 'one-stop shop', waar landbouwers en bedrijven terecht kunnen voor de recentste kennis, expertise en technologie om testen en experimenten uit te voeren, relevant voor hun producten, hun services of processen en de businessmodellen. De hub legt links met investeerders, vergemakkelijkt de toegang tot financiering en brengt gebruikers en leveranciers van digitale oplossingen in de hele waardeketen met elkaar in contact. De hub versnelt de digitale innovatie door technologie, de business en de markt te verbinden. Een voorbeeld van een dergelijke hub in Vlaanderen is Smart Digital Farming, dat zowel technologie, ecosysteem als businessservices aanbiedt. Maar ook IMEC, Flanders' oOOD en Flanders make zijn opgenomen in het Vlaamse netwerk van digitale innovatiehubs.

PARADIGMAVERSCHUIVING

De datarevolutie in de agrovoeding creëert enorme verwachtingen. Of ze gerealiseerd worden, en vooral wie er beter zal van worden, is nog hoogst onduidelijk. Zeker is wel dat we dringend de adoptie bij onze landbouwers moeten verhogen en daarbij de gehele keten zo transparant als mogelijk betrekken. Als we er zo in slagen om een slim en digitaal ecosysteem te bouwen van boeren, loonwerkers, adviseurs, voorlichters, overheden, onderwijsinstellingen, toeleveranciers, verwerkers, retailers en consumenten wordt het mogelijk om een paradigmaverschuiving te veroorzaken in de manier waarop voedsel wordt geproduceerd van veld tot bord.

10 HISTORISCH PERSPECTIEF

Peter Scholliers is sinds 2000 verbonden aan de Vakgroep Geschiedenis van de Vrije Universiteit Brussel. Hij is hoogleraar en publiceert geregeld artikelen over de geschiedenis van voeding.

Heeft het zin om een historicus te vragen naar een visie op de toekomst van landbouw en voeding? Draagt kennis van het verleden bij tot inzicht voor vandaag en morgen? Het antwoord is nadrukkelijk ja. Zelfs meer: kennis van het verleden is elementair voor begrip van wat vandaag gebeurt, want hedendaagse problemen zijn vaak niet zo nieuw als ze lijken. Beleidsmakers, producenten en consumenten kunnen leren uit ontwikkelingen, beslissingen en mislukkingen uit de geschiedenis.

DE PRIJS BESLIST

Bovenstaande moet hard worden gemaakt om het eerder sloganeske te overstijgen. Daarbij klinkt de kritiek dat we in andere tijden leven en alles anders is. Ik ga die uitdaging graag aan, goed beseffend dat 2018 enorm verschilt van 1918 of 1818. Een van die verschillen is de internationale context. Twee eeuwen geleden was de invoer van voedsel beperkt tot dure producten. De gemiddelde Vlaming at monotoon en leefde voortdurend op de rand van de hongersnood. In het laatste kwart van de negentiende eeuw overspoelde goedkoop en kwaliteitsvol graan Europa, met als gevolg een zware landbouwcrisis en heroriëntering van de productie, lagere voedselprijzen en geleidelijke verbetering van de voeding. Er speelden nog andere factoren, zoals de toename van de koopkracht, de start van verbruikcoöperatieën en de mechanisering van voedselverwerking en -transport, maar dé voorwaarde voor verandering was de enorme import van graan die amper werd belast. Die periode uit de geschiedenis van onze voeding is cruciaal om de tegenwoordige consumptiemaatschappij te duiden. Ze belicht ook het amper gecorrigeerde marktprincipe met de alles dominerende rol van de prijs.

De prijs van voedsel doorheen de geschiedenis staat centraal in mijn betoog omdat hij kwantitatieve en kwalitatieve ontwikkelingen samenbalt, zoals het spel van vraag en aanbod of het imago van een voedingswaar. Brood is bijzonder goed geschikt om mijn punt te maken. In 1880 kostte 1 kilo witbrood met 80% uitmalingsgraad 2,10 euro (alle bedragen in vaste muntwaarde van 2013). De kwaliteit van dat brood liet vaak te wensen omdat de bloem was vermengd met minderwaardige producten en het deeg te veel water bevatte. Wetgeving en controle poogden dat te verhelpen. In 1914 kostte datzelfde brood 1,60 euro en in 1950 slechts 1,40 euro. Het gevolg van deze sterke prijsdaling was dat alle Belgen witbrood aten dat gauw een wegwerpimago kreeg. In de late jaren 1960 werd brood opnieuw duurder, en vandaag kost een kilo witbrood 2,40 euro, dus 15% meer dan in 1880. In dezelfde periode was het gemiddelde loon, ook in munt van 2013, verachtvoudigd.

VAN SPONZIG EXPO-BROOD NAAR BIO- EN VOLKORENBROOD

De daling van de prijs tussen 1880 en 1960 was het gevolg van ingrepen door de overheid (pas in 2004 verdween de vaste broodprijs), de enorme productiviteitsstijging van de landbouw, de (amper gecontroleerde) toevoeging van additieven en de technische veranderingen in productie en organisatie van malen en bakken. Dat ging ten koste van smaak, knapperigheid en gezondheid. Tussen 1914 en 1960 viel een almaar witter brood meer in de smaak (uitmalingsgraad van 60%), en werden bleekmiddelen

////////////////////////////////////

duidelijk: wat wil de Vlaming morgen eten? De historicus die ik ben, keert terug naar vertrouwder terrein: ervaringen uit het verleden.

ROL VAN CONSUMENT EN OVERHEID

Drie spelers waren en zijn actief: producenten, consumenten en overheden. Producenten (en de vrije markt) hebben lang de regels bepaald, maar werden nu en dan beperkt door overheden. Dat laatste gebeurde vaak in uitzonderlijke omstandigheden, zoals de productietekorten in de jaren 1840 of de naoorlogse jaren 1919-1920 en 1945-1947. Overheidsingrepen maakten toen het verschil door bijvoorbeeld daling van de invoerbelasting of directe regulering van de markt. Vanaf de jaren 1950 hebben Europese subsidies een rol gespeeld. Echter, de regels van het spel zijn gaandeweg gewijzigd toen de consument meer impact kreeg en de krachtsverhoudingen heeft veranderd.

Dat inspireert me tot stellen van twee vragen bij wijze van besluit. Eén: wat kunnen en willen consumenten doen met hun relatieve macht? Zijn ze bereid meer geld te besteden aan betere kwaliteit? Twee: welke garantie kunnen en willen overheden geven voor het bevorderen van gezonde en smakelijke voeding voor iedereen? Zijn zij bereid bioteelt te ondersteunen of suiker en vetten te reglementeren?

11 LANDBOUWER VAN DE TOEKOMST VOLGENS DE VLAMING

Professor Gino Verleye van de Universiteit Gent voerde in opdracht van het Vlaams infocentrum land- en tuinbouw (VILT) een enquête uit over het imago van de landbouw. Bijna 1.000 Vlamingen deden in 2017 mee aan het grootschalige onderzoek, dat aan zijn vijfde editie toe was. Een aantal vragen ging over de landbouwer van de toekomst.

De burger is ervan overtuigd dat de landbouwer van de toekomst een positieve bijdrage kan leveren aan doelstellingen rond klimaat, natuur en milieu. Voor dergelijke diensten aan de maatschappij moet de landbouwer ook een vergoeding krijgen.

De landbouwer van de toekomst is voor de Vlaming duidelijk meer dan een producent van voeding. Hij vervult tal van andere taken. Volgens zeven op de tien ondervraagde burgers draagt hij bij tot de realisatie van klimaat-, natuur- en milieudoelstellingen, wat vandaag onder meer het geval is door de toepassing van agromilieu- en klimaatmaatregelen. Nagenoeg evenveel mensen gaan akkoord met de stelling dat de landbouwer zijn eigen energie produceert. Het gebruik van zonnepanelen en warmtekrachtkoppelingscentrales in de sector is de Vlaming duidelijk niet ontgaan. Zes op de tien vinden het ook gepast dat de landbouwer zijn boterham verdient met publieke diensten, zoals landschapsonderhoud, natuurbescherming, recreatie en zorg.

KLEINSCHALIG OF GROOTSCHALIG?

Is er nood aan een breuk met het intensieve landbouwmodel? De helft van de ondervraagde Vlamingen heeft er geen antwoord op, een derde vindt van wel en de rest van niet. Ruim een derde pleit ervoor dat de landbouwer bij voorkeur kleinschalig is, maar de keuze tussen kleinschalig en grootschalig is zeker niet eenduidig. Vier op de tien vinden dat we moeten evolueren naar een volledige biologische productie. Vandaag maakt het bio-areaal slechts 1,2% van het totale Vlaamse landbouwareaal uit. Slechts een kleine minderheid vindt de landbouw milieuvervuilend, maar de Vlaming heeft duidelijk reserves bij de veiligheid van gewasbeschermingsmiddelen : bijna de helft spreekt er zich niet over uit, maar 37% vindt dat er geen toekomst in zit.

Slechts een kleine minderheid van 14% vindt dat de landbouw in de toekomst moet stoppen met het kweken van vlees. Al meent een derde wel dat insecten, soja en algen en vis een alternatief kunnen zijn voor de vleesproductie. De overtuiging leeft bij de Vlaming dat dieren het beter hebben op kleine bedrijven dan op grote bedrijven. De veeteelt is in 2016 goed voor 61% van de eindproductiewaarde van de Vlaamse land- en tuinbouw.

KORTE KETEN EN EXPORT

Landbouw is een hoogtechnologische sector geworden en de datarevolutie biedt nieuwe perspectieven om de prestaties te verbeteren, of het nu om een hogere productie gaat of een verminderd gebruik van inputs. Zes op de tien ondervraagde Vlamingen menen dat de landbouwer volop gebruik moet maken van nieuwe technieken zoals sensoren, gps en dataverzameling. Slimme machines en personeel kunnen volgens 55% uitvoerende taken overnemen van de landbouwer. De landbouwer zelf hoeft niet per se

hoogopgeleid zijn, luidt de inschatting van de burger. Het gemiddelde opleidingsniveau, zeker van landbouwers is er nochtans op vooruitgegaan, maar de burger percipieert dat niet zo.

De burger gelooft ook in de korte keten. Zes op de tien juichen het toe dat de landbouwer zijn producten rechtstreeks aan de consument verkoopt. Dat betekent echter geenszins dat de boer enkel voor lokale markten produceert, hij mag ook voor de export produceren. De landbouwer kan volgens 39% van de Vlamingen meer rekening houden met de consument door in spelen op zijn wensen voor een gezond en/of religieus geïnspireerd eetpatroon. Stadslandbouw kan ook helpen om de kloof tussen producent en consument te dichten. 43% is ervan overtuigd dat de landbouwer van de toekomst ook in de stad produceert.

ONZEKER INKOMEN

De landbouw is een belangrijke schakel in de keten. Voor ruim de helft van de ondervraagde Vlamingen moet de landbouwer van de toekomst zelfs de basis zijn van een sterke agrovoedingssector die wereldwijd exporteert. Nog meer instemming is er voor de stelling dat de landbouwer onderdeel is van een hele agrovoedingsketen die heel wat directe en indirecte banen creëert. In 2016 was het Vlaamse agrobusinesscomplex goed voor 134.000 arbeidsplaatsen en een omzet van 61,7 miljard euro.

De landbouwer een degelijk inkomen garanderen, is een van de uitdagingen waarvoor de sector staat. Dat ziet de Vlaming ook in. Slechts 16% vindt dat de landbouwer vandaag een eerlijke prijs voor zijn producten krijgt. Vier op de tien burgers zeggen dat de landbouwer zal blijven worstelen met een laag inkomen. Een gelijkaardig percentage gaat ervan uit dat de landbouwer onafhankelijker kan worden van inkomenssteun door hogere voedingsprijzen. 45% heeft daarover geen uitgesproken mening.

PROACTIEVERE COMMUNICATIE

Uit de enquête blijkt verder dat de waardering van de burger voor de Vlaamse land- en tuinbouw relatief hoog en stabiel is. De landbouwer krijgt een score van 7,3 op 10, de sector 7,1 op 10. Professor Gino Verleye ziet wel een discrepantie tussen identiteit en imago bij bepaalde thema's: de landbouw heeft al ernstige inspanningen gedaan voor dierenwelzijn en respect voor het milieu, maar het oordeel van de Vlaming daarover gaat licht achteruit. De houding van de burger is zelf heel dubbel: hij vraagt meer milieu- en diervriendelijke producten, maar wil er niet voor betalen en doet zelf minder inspanningen voor het milieu.

Nog volgens de onderzoeker valt het soms vertekende beeld dat de burger van de landbouw heeft, deels te verklaren doordat de gangbare landbouwer enkel in de media komt bij crisissituaties. De verschuivende verwachtingen ten aanzien van de landbouw hangen ook samen met het groeiende succes van ngo's, die een belangrijke stem hebben in het maatschappelijke debat. De landbouwsector zou er daarom goed aan doen om proactiever te communiceren en meer transparantie te creëren over de werking van de voedingsketen.

Samenwerken zal de kracht zijn van de innovaties. Samenwerken en openheid. De moed om angsten te overwinnen ook. Innoveren is ondernemen, met alle risico's op falen die erbij horen. Maar we willen niet vluchten, vechten of vermijden, noch aanvaarden. We willen veranderen om beter te worden.

